

Hilmi Demir¹

Ortadoğu ve Orta Asya Araştırmaları Enstitüsü Direktörü

DEĞERLENDİRME NOTU

OKULLARDA ŞİDDETİ NASIL ÖNLEYECEĞİZ?

Radikalleşme ve şiddet konuları üzerine uzun yıllardır düşünüyorum, çalışıyorum. Türkiye’de terörle mücadelede yürütülen ilk bilgilendirme ve önleme faaliyetlerine (BÖF) katılan ve radikalleşme uzmanı olarak resmi görevle çalışan akademisyenlerden biri olduğumu da söyleyebilirim. Bu nedenle burada paylaşacaklarımı hem akademik çalışmalarımın hem de terörle mücadelede edindiğim tecrübelerin bir özeti gibi okuyabilirsiniz.

Türkiye’de son yıllarda artan okul şiddeti, gençlerin radikalleşmesi ve çeteleşme gibi sorunlarla mücadelede en temel eksikliğimiz, meselelere hâlâ yeterince bilimsel yöntemlerle yaklaşmıyor oluşumuzdur. Oysa şiddet ve radikalleşmeyle mücadele yalnızca güvenlik boyutuyla ele alınabilecek bir alan değildir. Bu mücadele, suç bilimlerinden başlayıp terör psikolojisi, radikalleşme süreçleri, psikiyatri ve sosyal psikoloji gibi geniş bir uzmanlık yelpazesini gerektirir.

Ancak Türkiye’de üniversitelerde, akademide ya da ilgili kurumlarda:

- “Radikalleşme uzmanlığı”
- “Terör psikoloğu / terör psikiyatrisi”
- “Suç araştırmaları”
- Bu alanlara yönelik eğitim programı ve sertifikasyon gibi yapıların neredeyse hiç bulunmadığını görüyoruz.

Bu konuda belki de tek istisna, belirli dönemlerde bu ihtiyacı görece daha erken fark eden Terörle Mücadele Dairesi Başkanlığı olmuştur. Peki, bu uzmanlık alanları ne işe yarar? Şiddeti önlemede neden bu kadar önemlidir?

Bu soruları, özellikle son dönemde yaşadığımız okul şiddeti olayları üzerinden ele almak istiyorum. Eğer bu alanlarda yetişmiş uzmanlarımız olsaydı, okullardaki şiddeti önlemede neler farklı olurdu? Şimdi bu çerçevede sorunu ele almaya çalışacağım.

¹ <https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1366>

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazar(lar)ına aittir. TEPAV’ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

Okul Şiddeti

Okul şiddeti, çoğu zaman bir anda ortaya çıkan bir fırtına değildir; genellikle uzun süre görmezden gelinen acıların, çözülmemiş travmaların ve sosyal dışlanmanın bir sonucudur. İşte bu noktada okullarımızın kalbi olan psikolojik danışmanlar, rehber öğretmenler ve sosyal hizmet uzmanları devreye girer. Bu uzmanlar, kriz patlak vermeden önce tehlikeyi sezen ve çocukların ruhsal yaralarını saran gizli kahramanlardır. Çocukluk çağında yaşanan travmatik olaylar duygusal olarak son derece acı verici olabilir ve bu travmaların etkileri, olaydan yıllar sonra bile çocukların hayatını kaba çevirmeye devam edebilir. Evde şiddet gören, yoksullukla mücadele eden veya ihmal edilen bir çocuk, içindeki bu devasa acıyı okulda agresif davranışlar sergileyerek veya arkadaşlarına zorbalık yaparak dışa vurur.

"Sosyal Öğrenme Teorisi"ne göre çocuklar, çevrelerindeki veya ekranlardaki karakterleri gözlemleyerek ve taklit ederek yeni davranışlar öğrenirler. Medyada, filmlerde veya dizilerde sürekli şiddet içerikli görüntülere maruz kalan çocuklar, zamanla şiddeti sorun çözmenin normal ve kabul edilebilir bir yolu olarak algılamaya başlarlar. Üstelik televizyonda şiddet izlemek çocukları sadece saldırganlaştırmakla kalmaz; aynı zamanda onları şiddete karşı "duyarsızlaştırır" ve dış dünyanın çok tehlikeli bir yer olduğuna dair korkularını (paranoyalarını) artırır. Sürekli şiddet izleyen çocukların uyarılma sistemleri körelir ve gerçek bir tehlike veya acı karşısında hissizleşebilirler. Uzmanlar, bu çocukları okuldan atmak yerine onların iyileşmesine odaklanmalıdır. Ya da iyileşme mümkün değilse gelen şiddetin yıkıcı etkisini önceden fark etmek zorundadırlar.

İyileştirme

Örneğin, Amerika'da geliştirilen Okullarda Bilişsel Davranışçı Travma Müdahalesi (CBITS) programı, şiddete maruz kalmış veya travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) belirtileri gösteren çocuklar için harika bir okul temelli müdahaledir. CBITS programı, uyumsuz düşünce tarzları, duygular ve davranışlar arasındaki bağlantıya odaklanarak çocukların yaşadıkları travmatik olayları resim çizme, yazı yazma ve konuşma yoluyla işlemelerine ve anlamlandırmalarına olanak tanır.

Şiddeti önlemenin en temel yolu, çocuklara duygularını nasıl yöneteceklerini öğretmektir. Tıpkı matematik veya fen bilgisi gibi, "empati" ve "öfke kontrolü" de öğretilabilir becerilerdir. Sosyal ve Duygusal Öğrenme (SEL) yaklaşımı, tam olarak bunu yapar. SEL; öz farkındalık, öz yönetim, sosyal farkındalık, ilişki becerileri ve sorumlu karar verme olmak üzere beş temel sosyal ve duygusal becerinin gelişimini merkeze alır.

Şiddeti önlemede uzmanların bir diğer kritik görevi de "kurbanları" korumaktır. Çünkü zorbalık kurbanları, mağduriyet deneyimleri nedeniyle genellikle çok yüksek düzeyde stres, kaygı ve aşırı tetikte olma durumu yaşarlar. Bu aşırı tetikte olma hali, kurbanların çevrelerindeki her şeyi bir tehdit veya tehlike işareti olarak algılamalarına neden olur ve çaresizlik hissini kırmak, güç ve kontrol duygusunu yeniden kazanmak için okula silah veya kesici alet getirmek gibi agresif başa çıkma davranışlarına yönelmelerine yol açabilir. Rehberlik servisleri, okulda zorbalığa uğrayan bu duygusal olarak savunmasız gençleri tespit edip, onlara akran desteği sunarak bu tehlikeli döngüyü (kurban-silah taşıma döngüsünü) kırmalıdır.

Psikolojik danışmanlar ayrıca okulu toplumla birleştiren köprüler kurmalıdır. Gençleri şiddetten uzak tutmanın yollarından biri de onlara pozitif yetişkin rol modelleri sunmaktır. Mentörlük ve psikolojik danışmanlık programları, çocukların toplumla bağlantılarını yeniden kurmalarına, şiddet içeren tutumlarını azaltmalarına ve özgüvenleri ile akademik başarılarını artırmalarına

ciddi şekilde yardımcı olabilir. Bu sistemde sadece bir terapi odasında oturulmaz; mentörler çocukla birlikte toplum içinde spor, sanat veya gönüllülük faaliyetlerine katılarak çocuğa gerçek hayatta nasıl sağlıklı sosyal ilişkiler kuracağını gösterir.

Şiddetin Yıkıcı Etkisini Fark Etme: Polis ve Okul

Okul güvenliği denilince akla ilk gelen şey genellikle üniformalı polisler, metal dedektörleri ve güvenlik kameralarıdır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde "Okul Kaynak Memurları" (School Resource Officers - SRO) olarak bilinen okul polislerinin varlığı son yıllarda inanılmaz bir hızla artmıştır. Peki ama okulda silahlı bir polisin bulunması, çocuklarımızı gerçekten güvende tutuyor mu? Araştırmalar, polislerin okullardaki varlığının her zaman olumlu sonuçlar doğurmadığını çok net bir şekilde ortaya koymaktadır. Okullarda SRO'ların ve polislerin varlığı; kayıtlı tutuklamaların, işlenen suç oranlarının ve okuldan uzaklaştırma gibi dışlayıcı disiplin cezalarının artmasıyla ilişkilendirilmiştir.

Bu tabloyu değiştirmek ve okul polislerini birer tehdit unsuru olmaktan çıkarıp güvenliğin gerçek sağlayıcıları yapmak için polisin rolünü baştan aşağı yeniden tasarlamamız gerekiyor. Bu modele göre bir okul polisi, sadece bir kolluk kuvveti değildir. O aynı zamanda bir *eğitimci* ve *gayriresmi bir danışmandır*. Polisler, öğrencilerle koridorlarda sohbet etmeli, sivil haklar veya güvenlik konularında derslere girmeli ve çocukların güvenilebileceği pozitif yetişkinler olmalıdırlar. Araştırmalar, bir okul polisinin öğrencileriyle aktif etkileşime girip ilişki kurduğunda, öğrencilerin polise yönelik adalet ve yardımseverlik algılarının arttığını kanıtlamıştır.

Polislerin okul ortamına uyum sağlayabilmesi için mutlaka özel eğitimlerden geçmeleri şarttır. Polislerin sokaktaki suçluya yaklaşımıyla, okulda kriz geçiren bir çocuğa yaklaşımı aynı olamaz. Okul güvenlik profesyonelleri ve SRO'lar için hazırlanan travma bilgili bakım (trauma-informed care) eğitimleri, onların okuldaki şiddeti anlamlandırma biçimini tamamen değiştirmektedir. Eğitim alan bir polis memuru, çocuğun gösterdiği agresif davranışın aslında mahalledeki bir şiddetin, yoksulluğun veya evdeki bir istismarın dışavurumu olabileceğini anlar. Karşısındaki çocuğa güç kullanarak boyun eğdirmek yerine, şefkatle yaklaşarak, güven inşa ederek ve ilişkiler kurarak olumlu bir okul iklimine katkıda bulunur. Polisin önleyici ve şefkatli rolde olması, şiddet olaylarında polise ihbarda bulunma oranlarını da olumlu etkilemektedir.

İş birliği Modeli

İdeal bir dünyada okul psikoloğumuz çok yetkin olabilir, okul polisimiz de harika niyetlerle çalışabilir. Ancak bu iki güç birbirlerinden kopuk biçimde kendi odaları içinde çalışırsa okul şiddetini önlememiz imkansızdır. Şiddet; polis, rehberlik uzmanları, psikologlar ve terör psikiyatrları ile okul yöneticileri ve toplumun diğer kurumları arasında adeta bir dalga etkisi yaratır. Bu yüzden tek çözüm, omuz omuza vererek oluşturulacak yapısal iş birlikleridir. Bu iş birliğini hayata geçirmek için bilim dünyasının bize sunduğu harika modeller var.

Şiddet o kadar karmaşık ve devasa bir sorundur ki, hiçbir kurum tek başına bunu çözemez. "Ortak Etki Modeli", okul şiddeti gibi karmaşık sosyal sorunları çözmek için eğitim, güvenlik, çocuk refahı ve sağlık gibi farklı sektörlerden kurumların ortak bir vizyon ve gündem etrafında bir araya gelmesini ifade eder. Bu modelin çalışması için polis, okul idaresi ve psikologların ortak hedefler belirlemesi, "ortak ölçüm" sistemleri kurarak aynı verilere (örneğin devamsızlık, disiplin, zorbalık raporları) bakması ve faaliyetlerini birbirini destekleyecek şekilde hizalaması gerekir. Bu model, bireysel yaklaşımlardan çok boyutlu ve toplumsal bir yaklaşıma geçişi temsil eder.

Okullarda, hatta üniversitelerde uzman ve polis iş birliğinin en somut ve hayat kurtaran pratiklerinden biri "Tehdit Değerlendirme Ekipleri" kurmaktır. FBI ve Amerikan Gizli Servisi'nin yaptığı incelemeler, okulların acımasız ve cezalandırıcı sıfır tolerans politikalarından vazgeçerek "davranışsal tehdit değerlendirmesi" yaklaşımına geçmelerini şiddetle önermiştir. Bu model Terörle Mücadele Birimlerimizce de etkin biçimde uygulanmaktadır. Fakat bu modelin okullara taşınması şu ana kadar mümkün olmamıştır.

Bu model, okulda bir şiddet ihbarı geldiğinde (örneğin bir öğrenci "Yarın şu öğretmeni bıçaklayacağım" dediğinde) bir okul yöneticisi, bir psikolog/danışman ve bir okul polisinin anında aynı masada toplanmasını şart koşar.

Süreç bir karar ağacı mantığıyla işler:

- **Acil Aşaması:** Ekip öncelikle ifadenin gerçek bir niyet mi yoksa anlık bir öfke patlaması mı olduğunu inceler. Eğer öğrencinin söylediği söz; bir espri, anlık bir hüsrana, "sinir harbi" veya dikkatsizce söylenmiş bir çıkış ise ve zarar verme niyeti taşımıyorsa bu durum "Geçici Tehdit" olarak sınıflandırılır. Öğrenci özür diler, gerekiyorsa telafi edici adımlar atar ve mesele rehberlik desteğiyle hızla çözülür.
- **Ciddi Tehditler:** Eğer öğrencinin ifadesi kalıcı bir zarar verme niyeti içeriyorsa—örneğin hangi öğretmenin hedef olduğu, ne zaman ve nasıl yapılacağına dair belirginlik varsa—durum artık ciddidir. Bu aşamada idare ve polis, hedefteki öğretmenin güvenliğini ve okulun genel güvenliğini sağlamak için gerekli koruyucu önlemleri devreye sokar.
- **Çok Ciddi Tehditler (Ölüm/Ağır Yaralama – Yakın ve Somut Risk):** Polis ve psikolog iş birliğinin kritik noktası burasıdır. Polis (kolluk), öğrencinin bıçağa veya benzeri kesici-delici bir alete erişimi olup olmadığını, saldırı hazırlığı yapıp yapmadığını (örneğin bıçak temini, saklama, hedefi takip etme, okula getirme planı, önceki denemeler) hukuki ve güvenlik boyutuyla araştırır. Aynı anda okul psikoloğu ise çocuğun ruh sağlığı ve risk profilini değerlendirir: "Bu çocuk ağır bir depresyonda mı? Zorbalığa mı uğruyor? Yoğun öfke, dürtüsellik, travma, intihar eğilimi var mı? Evde şiddet/ihmal söz konusu mu?" gibi soruların yanıtını arar.

Ekip, **acil, ciddi tehdit, çok ciddi tehdit** değerlendirmesine göre eğer ciddi bir tehdit görmüyorsa çocuğu otomatik olarak "cezalandırma" refleksiyle hareket etmek yerine hem öğretmeni ve okulu koruyan hem de öğrenciyi tedaviye, öfke kontrolüne, psikiyatrik değerlendirmeye ve aile danışmanlığına yönlendiren kapsamlı bir "Güvenlik Planı" oluşturur. Bu bağlamda Şiddet ile mücadelede Aile Bakanlığının da işin içinde olacağı bir çözüm mutlaka kaçınılmaz olacaktır. Yok **çok ciddi tehdit** değerlendirmesinde bulunmuşsa çocuğu öğretmene yaklaştırmamak ve tehdidi etkisizleştirmek için gerekli önleyici tedbirlere başvurur. Sanırım Fatma Nur Öğretmenin okulunda işleyen böyle bir mekanizma bulunsaydı bugün onu kurtarabilirdik. Araştırmalar, bu modelin uygulandığı okullarda uzaklaştırma cezalarının azaldığını, öğrencilerin yardım arama davranışlarının arttığını ve şiddet oranlarının düştüğünü göstermektedir.

Bir diğer güçlü iş birliği yaklaşımı, okulun disiplin ve davranış yönetimiyle toplumdaki ruh sağlığı hizmetlerini tek bir ekip gibi çalıştıran çerçevedir. Bu yaklaşımda eğitim ve psikoloji birbirinden kopuk ilerlemez; tam tersine uzmanlar aynı masaya oturur.

Bu ekip, okulun elindeki disiplin verilerini birlikte inceler:

- Okulun hangi bölgelerinde sık kavga çıkıyor?
- Hangi öğrenciler sürekli ceza alıyor?
- Hangi günler veya hangi saatlerde olaylar artıyor?

Amaç, sorun büyüüp krize dönüşmeden önce risk altındaki öğrencileri erken fark etmek ve destek planını devreye sokmaktır.

Kriz Anı ve Sonrası: Ortak Komuta ve Görev Paylaşımı

Bazen alınan tüm önlemlere rağmen krizler yaşanabilir: okul kazası, doğal afet, ciddi bir şiddet olayı gibi. Böyle anlarda en kritik şey, kimin ne yapacağını önceden belli olmasıdır.

Bu nedenle okul, polis, itfaiye ve psikolojik destek ekipleri kriz anında aynı planla ve aynı dilde hareket eder:

- Polis ve güvenlik birimleri olay anında fiziksel güvenliği sağlar, tehlikeyi ortadan kaldırır.
- Tehdit geçer geçmez okul psikoloğu ve danışmanlar devreye girer ve “psikolojik durum belirleme” yapar.

Bu değerlendirmede şu ayırım yapılır:

1. Kim sadece doğru bilgilendirme ve kısa bir destekle toparlanır?
2. Kim grup desteğine/rehberliğe ihtiyaç duyar?
3. Kim ağır etkilenmiştir ve yoğun bireysel desteğe (travma desteği gibi) ihtiyaç duyar?

Fiziksel güvenlik ile psikolojik desteğin eşgüdümü yürütülmesi, olayın öğrenciler üzerinde kalıcı izler bırakmasını önemli ölçüde azaltır.

Anonim İhbar Sistemlerinin Yönetimi

Bir diğer kritik konu da öğrencilerin çoğu zaman “ispiyoncu” damgası yemekten korktukları için gördükleri tehlikeyi yetişkinlere anlatmamalarıdır. Bu “sessizlik” kırılmadan, birçok risk zamanında fark edilemez. Bu nedenle anonim ihbar sistemleri önemlidir. Bu sistemler sayesinde öğrenciler; bir saldırı planını, bir şiddet tehdidini veya intihar riskini kimlik vermeden internet, mesaj veya uygulama üzerinden bildirebilir.

Sistemin etkili olmasının şartı yine iş birliğidir:

- Gelen mesajı eğitimli bir görevli karşılar ve aciliyetini değerlendirir.
- Ardından hızlıca okul yönetimiyle ve psikolojik destek ekibiyle iletişim kurulur.
- Amaç, öğrenciyi cezalandırmak değil; riski doğru yönetip çocuğa zamanında müdahale etmek ve olası zararı önlemektir.

Sonuç

Okuduğum araştırmalar, sahada gördüklerim ve TEM Dairede kazandığım tecrübe beni aynı sonuca götürüyor: Okul şiddetini önlemek, çocukları daha çok cezalandırarak, okulların etrafına daha yüksek duvarlar örerek, polisi de çocukların başına bir “gardiyan” gibi dikerek başarılamaz. Çünkü şiddet çoğu zaman bir “neden” değil, bir sonuçtur. Görülmeyen travmaların, öğretilmemiş duygusal becerilerin ve çözülememiş çatışmaların dışa vuran, acı bir sonucudur.

Çocuklarımızı korumak için, rehber öğretmenlerin ve okul psikologlarının çocukların iç dünyasını anlayan, onaran ve güçlendiren şefkatli desteğine ihtiyacımız var. Bunun için de polislerin ve okul personelinin, travmanın çocuk davranışını nasıl etkilediğini bilen bir bakış açısıyla çalışması önemlidir. Ama en önemli ihtiyaç şudur: Polis, psikolog ve okul idaresi aynı masaya oturabilmelidir. Tehditleri, riskleri ve ihtiyaçları aynı verilerle değerlendirip ortak karar

alabilmelidir. Bu amaçla oluşturulacak tehdit değerlendirme ekipleri okullarda hem güvenliğini hem de doğru müdahaleyi mümkün kılar.

Unutmayalım: Okul yalnızca akademik bilgi verilen bir yer değildir. Okul, çocuğun hayata karşı kendini güvende hissettiği ilk sığınaktır. Bu sığınağı gerçekten güvenli kılmak, ancak toplumun tüm paydaşlarının ortak iradesi ve iş birliğiyle mümkündür. Çocukların kalbine dokunamadığımız hiçbir güvenlik önlemi, şiddeti durdurmaya yetmez. Güvenliği yalnızca fiziksel güçle değil anlayış, iş birliği ve ortak akılla inşa ederek daha aydınlık yarınlara yürüeyebiliriz. Okullarda ve sokakta şiddetle mücadele, Milli eğitim, Emniyet Genel Müdürlüğü, Aile Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığının içinde olacağı bir uzmanlıkla yürütülebilir. Bu işi yalnızca kollukla çözmeye kalmak en büyük yanılgıdır. Her şeyden önemlisi şiddetle mücadele, uzmanlık gerektiren bir kapasite inşasına ihtiyaç duyar. Bu kapasite inşasında okul polisliği, rehberlik uzmanları, psikologlar, radikalleşme uzmanları ana kolonlar olarak görev yapar. Bunu yapmadan, yıllarca bu konuda sahadan gelen taleplere kulak tıkayarak ne okullarımız ne de sokaklarımız güvenli hale gelir ve biz Fatma Nur Çelik gibi öğretmenleri kaybetmeye devam ederiz. Aziz hatırasına saygıyla...